

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده علوم اداری و اقتصادی

گروه حسابداری

عنوان پایان نامه:

بررسی تجربی مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی و صورتهای مالی شرکت اصلی

ارائه شده جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
در رشته حسابداری

استاد راهنما:

دکتر محمدجواد ساعی

استاد مشاور:

دکتر مهدی مرادی

نگارش:

مهدی عبدی

مهرماه ۱۳۸۹

چکیده

سود معیار مهمی در تصمیم‌گیری و ارزیابی استفاده‌کنندگان از صورتهای مالی است. اهمیت سود در این موارد یکی از دلایل مدیریت سود است. تحقیقات قبلی نشانگر وجود مدیریت سود است. تمرکز این تحقیق بر یافتن پاسخی برای این سوال است که "آیا نسبت مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی متفاوت از صورتهای مالی شرکت اصلی می باشد؟" برای پاسخ به این سوال، ابتدا مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی و صورتهای مالی شرکت اصلی به صورت جداگانه و با استفاده از مدل تعدیل شده جونز (دجو و همکاران، ۱۹۹۵) و مدل چشم انداز آینده (دجو و همکاران، ۲۰۰۳) مورد بررسی قرار گرفت. نمونه این تحقیق متشکل از ۹۸ شرکت در ۳ صنعت مجزا می باشد. دوره زمانی تحقیق از سال ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۷ بوده است.

نتایج آزمون فرضیات اول و دوم در سطح صنعت و در سطح کل نمونه، نشان می‌دهد که مدیریت سود در هر دو صورت مالی به صورت معناداری اعمال می‌شود. آزمون فرضیه سوم در سطح کل نمونه، برخلاف انتظارات نشان داد که مدیریت سود در صورتهای مالی شرکت اصلی به صورت معناداری بیشتر از صورتهای مالی تلفیقی است. هر چند آزمون معنادار بودن تفاوت مدیریت سود در سطح صنایع، بسته به مدل‌های مورد استفاده، نتایج ناسازگاری داشته‌اند.

کلمات کلیدی: مدیریت سود، صورتهای مالی تلفیقی، صورتهای مالی شرکت اصلی، اقلام

تعهدی اختیاری، مدل تعدیل شده جونز، مدل چشم انداز آینده.

فهرست

صفحه

صفحه	فصل اول : کلیات تحقیق
۷	
۸	۱-۱ . مقدمه
۸	۱-۲ . تشریح و بیان موضوع
۹	۱-۳ . ضرورت انجام تحقیق
۱۰	۱-۴ . فرضیه‌های تحقیق
۱۰	۱-۵ . اهداف اساسی از انجام تحقیق
۱۱	۱-۶ . استفاده‌کنندگان از نتایج بدست آمده تحقیق
۱۱	۱-۷ . روش گردآوری اطلاعات
۱۱	۱-۸ . قلمرو تحقیق
۱۱	۱-۸-۱ . دوره زمانی انجام تحقیق
۱۱	۱-۸-۲ . جامعه آماری
۱۲	۱-۹ . روش نمونه‌گیری و حجم نمونه
۱۲	۱-۱۰ . نحوه آزمون فرضیه‌ها
۱۲	۱-۱۱ . مدل مورد استفاده برای انجام تحقیق
۱۲	مدل تعدیل شده جونز
۱۳	مدل چشم انداز آینده
۱۴	۱-۱۲ . تعریف واژه‌ها و اصطلاحات تخصصی
۱۵	فصل دوم : ادبیات و پیشینه تحقیق
۱۶	۲-۱ . مقدمه
۱۷	۲-۲ . تعریف مدیریت سود
۱۸	۲-۳ . فرضیات مختلف پیرامون مدیریت سود
۱۸	فرضیه مکانیکی
۱۸	فرضیه بازار کارا
۱۸	تئوری اثباتی
۱۹	فرضیه رفتار فرصت‌طلبانه
۱۹	۲-۴ . حالت‌های مختلف اعمال مدیریت سود
۱۹	مدیریت اقلام تعهدی
۱۹	مدیریت فعالیتهای عملیاتی
۲۰	انعطاف‌پذیری اصول حسابداری
۲۰	دستکاری در طبقه‌بندی
۲۱	۲-۵ . مدیریت سود؛ مفید یا مضر؟
۲۱	مدیریت سود فرصت‌طلبانه و مدیریت سود مفید
۲۲	۲-۶ . مروری بر تحقیقات پیشین

۲۳	۲-۶-۱ . انگیزه‌های مدیریت سود
۲۳	۲-۶-۱-۱ . انگیزه‌های مربوط به تئوری نمایندگی
۲۳	پاداش مدیران
۲۴	امنیت شغلی
۲۵	وظیفه مباشرتی
۲۶	۲-۶-۱-۲ . انگیزه‌های مربوط به بازار سرمایه
۲۷	کاهش ریسک و افزایش بازده سهام
۲۸	افزایش قیمت و عرضه اولیه سهام
۲۹	عدم کارائی بازار
۳۰	۲-۶-۱-۳ . انگیزه‌های مربوط به قراردادهای بدهی
۳۱	۲-۶-۱-۴ . سایر انگیزه‌ها
۳۲	۲-۶-۲ . ابزارهای مدیریت سود
۳۳	۲-۶-۲-۱ . دستکاری مخارج اختیاری
۳۳	۲-۶-۲-۲ . دستکاری در تولید، موجودی ها و فروش
۳۳	۲-۶-۲-۳ . مدیریت سود از طریق فروش دارائی‌های غیرجاری
۳۴	۲-۶-۳ . تحقیقات انجام گرفته در مورد تاثیر مدیریت سود بر واحد تجاری و محیط اقتصادی
۳۴	۲-۶-۳-۱ . مدیریت سود و کیفیت حسابرسی
۳۶	۲-۶-۳-۲ . مدیریت سود و عملکرد آتی شرکتها
۳۷	۲-۶-۳-۳ . مدیریت سود در چرخه های مختلف بازار سهام
۳۸	۲-۶-۳-۴ . مدیریت سود و عدم تقارن اطلاعات
۴۰	۲-۶-۳-۵ . مدیریت سود و حاکمیت شرکتی
۴۱	۲-۶-۳-۶ . مدیریت سود و فرهنگ
۴۲	۲-۷ . صورتهای مالی تلفیقی
۴۳	۲-۷-۱ . حسابداری تلفیق و مدیریت سود
۴۴		فصل سوم : روش‌شناسی تحقیق
۴۵	۳-۱ . مقدمه
۴۵	۳-۲ . طرح مسئله تحقیق
۴۶	۳-۳ . تدوین فرضیه‌های تحقیق
۴۷	۳-۴ . قلمرو تحقیق
۴۷	۳-۴-۱ . دوره زمانی انجام تحقیق
۴۷	۳-۴-۲ . جامعه آماری
۴۸	۳-۵ . روش گردآوری اطلاعات
۴۸	۳-۶ . روش نمونه‌گیری و حجم نمونه
۴۸	۳-۷ . روش آزمون فرضیه‌ها
۴۹	۳-۸ . مدل مورد استفاده برای انجام تحقیق
۴۹	مدل تعدیل شده جونز

۵۱	مدل چشم انداز آینده
۵۲	تفاوت‌های مدل چشم انداز آینده و مدل تعدیل شده جونز

۵۳ فصل چهارم: تجزیه و تحلیل اطلاعات

۵۴	۴-۱. مقدمه
۵۴	۴-۲. نمونه آماری
۵۷	۴-۳. آمار توصیفی
۵۷	۴-۳-۱. صنعت ماشین آلات و خودرو
۵۸	۴-۳-۲. صنعت معادن و مصالح
۵۹	۴-۳-۳. صنعت غذائی و داروئی
۶۰	۴-۴. محاسبه ضرایب مدل تعدیل شده جونز و مدل چشم انداز آینده
۶۰	۴-۴-۱. صنعت ماشین آلات و خودرو
۶۲	۴-۴-۲. صنعت معادن و مصالح
۶۴	۴-۴-۳. صنعت غذائی و داروئی
۶۵	۴-۵. آزمون فرضیه ها
۶۵	۴-۵-۱. در سطح کل شرکت ها
۶۵	فرضیه اول: مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی - مدل تعدیل شده جونز
۶۶	فرضیه دوم: مدیریت سود در صورتهای مالی شرکت اصلی - مدل تعدیل شده جونز
۶۶	فرضیه سوم: تفاوت مدیریت سود در صورتهای مالی - مدل تعدیل شده جونز
۶۷	فرضیه اول: مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی - مدل چشم انداز آینده
۶۸	فرضیه دوم: مدیریت سود در صورتهای مالی شرکت اصلی - مدل چشم انداز آینده
۶۸	فرضیه سوم: تفاوت مدیریت سود در صورتهای مالی - مدل چشم انداز آینده
۶۹	۴-۵-۲. آزمون فرضیه ها در سطح هر صنعت
۶۹	۴-۵-۲-۱. صنعت ماشین آلات و خودرو
۶۹	فرضیه اول: مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی - مدل تعدیل شده جونز
۶۹	فرضیه دوم: مدیریت سود در صورتهای مالی شرکت اصلی - مدل تعدیل شده جونز
۷۰	فرضیه سوم: تفاوت مدیریت سود در صورتهای مالی - مدل تعدیل شده جونز
۷۰	فرضیه اول: مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی - مدل چشم انداز آینده
۷۱	فرضیه دوم: مدیریت سود در صورتهای مالی شرکت اصلی - مدل چشم انداز آینده
۷۱	فرضیه سوم: تفاوت مدیریت سود در صورتهای مالی - مدل چشم انداز آینده
۷۲	۴-۵-۲-۲. صنعت منابع و مصالح
۷۲	فرضیه اول: مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی - مدل تعدیل شده جونز
۷۳	فرضیه دوم: مدیریت سود در صورتهای مالی شرکت اصلی - مدل تعدیل شده جونز
۷۳	فرضیه سوم: تفاوت مدیریت سود در صورتهای مالی - مدل تعدیل شده جونز
۷۴	فرضیه اول: مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی - مدل چشم انداز آینده
۷۴	فرضیه دوم: مدیریت سود در صورتهای مالی شرکت اصلی - مدل چشم انداز آینده
۷۴	فرضیه سوم: تفاوت مدیریت سود در صورتهای مالی - مدل چشم انداز آینده

۷۵	۳-۲-۵-۴. صنعت غذایی و دارویی
۷۵	فرضیه اول: مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی - مدل تعدیل شده جونز
۷۶	فرضیه دوم: مدیریت سود در صورتهای مالی شرکت اصلی - مدل تعدیل شده جونز
۷۶	فرضیه سوم: تفاوت مدیریت سود در صورتهای مالی - مدل تعدیل شده جونز
۷۷	فرضیه اول: مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی - مدل چشم انداز آینده
۷۸	فرضیه دوم: مدیریت سود در صورتهای مالی شرکت اصلی - مدل چشم انداز آینده
۷۸	فرضیه سوم: تفاوت مدیریت سود در صورتهای مالی - مدل چشم انداز آینده
۷۹	خلاصه نتایج در سطح کل شرکتهای و صنایع

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۸۰	۵-۱. چکیده
۸۱	۵-۲. یافته های تحقیق
۸۱	۱-۲-۵. آزمون فرضیات در سطح کل شرکتهای
۸۳	۲-۲-۵. آزمون فرضیات در سطح هر صنعت
۸۴	۳-۵. نتیجه گیری و پیشنهادات
۸۵	پیشنهاد برای تحقیقات آتی
۸۵	۴-۵. محدودیت های تحقیق

منابع و ماخذ

۸۷	فارسی
۹۰	انگلیسی
۹۸	پیوستها

فهرست جداول

۵۵	جدول ۱-۴: شرکتهای حذف شده از نمونه آماری به تفکیک علت حذف
۵۶	جدول ۲-۴: تقسیم بندی شرکتهای در گروه صنعتهای مختلف (سنوات ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷)
۵۶	جدول ۳-۴: تعداد مشاهدات مربوط به هر صنعت به تفکیک سالهای مختلف
۵۷	جدول ۴-۴: آمار توصیفی داده ها در صورتهای مالی صنعت ماشین آلات و خودرو
۵۸	جدول ۵-۴: آمار توصیفی داده ها در صورتهای مالی صنعت منابع و مصالح
۵۹	جدول ۶-۴: آمار توصیفی داده ها در صورتهای مالی صنعت غذایی و دارویی
۶۰	جدول ۷-۴: ضرایب مدل تعدیل شده جونز در صنعت ماشین آلات و خودرو
۶۱	جدول ۸-۴: ضرایب مدل چشم انداز آینده در صنعت ماشین آلات و خودرو
۶۲	جدول ۹-۴: ضرایب مدل تعدیل شده جونز در صنعت منابع و مصارف
۶۳	جدول ۱۰-۴: ضرایب مدل چشم انداز آینده در صنعت منابع و مصارف
۶۴	جدول ۱۱-۴: ضرایب مدل تعدیل شده جونز در صنعت غذایی و دارویی
۶۵	جدول ۱۲-۴: ضرایب مدل چشم انداز آینده در صنعت غذایی و دارویی
۶۶	جدول ۱۳-۴: نتایج آزمون فرضیه اول در سطح کل شرکتهای - مدل تعدیل شده جونز
۶۶	جدول ۱۴-۴: نتایج آزمون فرضیه دوم در سطح کل شرکتهای - مدل تعدیل شده جونز

۶۷	جدول ۱۵- ۴ : نتایج آزمون فرضیه سوم در سطح کل شرکت ها - مدل تعدیل شده جونز
۶۷	جدول ۱۶- ۴ : نتایج آزمون فرضیه اول در سطح کل شرکت ها - مدل چشم انداز آینده
۶۸	جدول ۱۷- ۴ : نتایج آزمون فرضیه دوم در سطح کل شرکت ها - مدل چشم انداز آینده
۶۸	جدول ۱۸- ۴ : نتایج آزمون فرضیه سوم در سطح کل شرکت ها - مدل چشم انداز آینده
۶۹	جدول ۱۹- ۴ : خلاصه نتایج آزمون فرضیه ها در کل شرکت ها
۶۹	جدول ۲۰- ۴ : نتایج آزمون فرضیه اول در صنعت ماشین آلات و خودرو - مدل تعدیل شده جونز
۶۹	جدول ۲۱- ۴ : نتایج آزمون فرضیه دوم در صنعت ماشین آلات و خودرو - مدل تعدیل شده جونز
۷۰	جدول ۲۲- ۴ : نتایج آزمون فرضیه سوم در صنعت ماشین آلات و خودرو - مدل تعدیل شده جونز
۷۱	جدول ۲۳- ۴ : نتایج آزمون فرضیه اول در صنعت ماشین آلات و خودرو - مدل چشم انداز آینده
۷۱	جدول ۲۴- ۴ : نتایج آزمون فرضیه دوم در صنعت ماشین آلات و خودرو - مدل چشم انداز آینده
۷۱	جدول ۲۵- ۴ : نتایج آزمون فرضیه سوم در صنعت ماشین آلات و خودرو - مدل چشم انداز آینده
۷۲	جدول ۲۶- ۴ : خلاصه نتایج آزمون فرضیه ها در صنعت ماشین آلات و خودرو
۷۲	جدول ۲۷- ۴ : نتایج آزمون فرضیه اول در صنعت معادن و مصارف - مدل تعدیل شده جونز
۷۳	جدول ۲۸- ۴ : نتایج آزمون فرضیه دوم در صنعت معادن و مصارف - مدل تعدیل شده جونز
۷۳	جدول ۲۹- ۴ : نتایج آزمون فرضیه سوم در صنعت معادن و مصارف - مدل تعدیل شده جونز
۷۴	جدول ۳۰- ۴ : نتایج آزمون فرضیه اول در صنعت معادن و مصارف - مدل چشم انداز آینده
۷۴	جدول ۳۱- ۴ : نتایج آزمون فرضیه دوم در صنعت معادن و مصارف - مدل چشم انداز آینده
۷۵	جدول ۳۲- ۴ : نتایج آزمون فرضیه سوم در صنعت معادن و مصارف - مدل چشم انداز آینده
۷۵	جدول ۳۳- ۴ : خلاصه نتایج آزمون فرضیه ها در صنعت معادن و مصارف
۷۶	جدول ۳۴- ۴ : نتایج آزمون فرضیه اول در صنعت غذایی و دارویی - مدل تعدیل شده جونز
۷۶	جدول ۳۵- ۴ : نتایج آزمون فرضیه دوم در صنعت غذایی و دارویی - مدل تعدیل شده جونز
۷۷	جدول ۳۶- ۴ : نتایج آزمون فرضیه سوم در صنعت غذایی و دارویی - مدل تعدیل شده جونز
۷۷	جدول ۳۷- ۴ : نتایج آزمون فرضیه اول در صنعت غذایی و دارویی - مدل چشم انداز آینده
۷۸	جدول ۳۸- ۴ : نتایج آزمون فرضیه دوم در صنعت غذایی و دارویی - مدل چشم انداز آینده
۷۸	جدول ۳۹- ۴ : نتایج آزمون فرضیه سوم در صنعت غذایی و دارویی - مدل چشم انداز آینده
۷۹	جدول ۴۰- ۴ : خلاصه نتایج آزمون فرضیه ها در صنعت غذایی و دارویی
۷۹	جدول ۴۱- ۴ : خلاصه نتایج آزمون فرضیه ها
۸۲	جدول ۱- ۵ : خلاصه نتایج آزمون فرضیه اول در سطح کل شرکتها
۸۲	جدول ۲- ۵ : خلاصه نتایج آزمون فرضیه دوم در سطح کل شرکتها
۸۲	جدول ۳- ۵ : خلاصه نتایج آزمون فرضیه سوم در سطح کل شرکتها
۸۳	جدول ۴- ۵ : خلاصه نتایج آزمون فرضیه اول در سطح هر صنعت
۸۳	جدول ۵- ۵ : خلاصه نتایج آزمون فرضیه دوم در سطح هر صنعت
۸۴	جدول ۶- ۵ : خلاصه نتایج آزمون فرضیه سوم در سطح هر صنعت

فصل اول :

کلیات تحقیق

۱-۱. مقدمه

گزارش‌های مالی شرکتها، به مثابه ابزاری مؤثر و مفید در فرآیند تامین اطلاعات مالی برای تصمیم‌گیری‌های استفاده‌کنندگان مورد توجه قرار دارد.

اتخاذ تصمیمات اقتصادی توسط استفاده‌کنندگان از اطلاعات حسابداری، با ارزیابی توان واحد تجاری جهت ایجاد وجه‌نقد، کسب سود و افزایش سرمایه صورت می‌گیرد. این ارزیابی، از طریق تمرکز بر وضعیت مالی، عملکرد مالی و جریانهای نقدی واحد تجاری و استفاده از آنها در پیش‌بینی جریانهای نقدی موردانتظار و سنجش انعطاف‌پذیری مالی، تسهیل می‌شود. علاوه بر این، صورتهای مالی منعکس‌کننده نتایج وظیفه‌ی مباشرت مدیران یا حساب‌دهی آنها در قبال منابعی که در اختیارشان قرار گرفته است نیز می‌باشد.

مهمترین قسمت‌های اطلاعات حسابداری در صورتهای مالی منعکس می‌شود. طبق چارچوب مفهومی FASB و استانداردهای حسابداری ایران، سود نقش محوری و کلیدی در اندازه‌گیری عملکرد واحد تجاری ایفا می‌کند. به علاوه، سود مهمترین شاخصه صورتهای مالی به شمار می‌رود و افشای آن به استفاده‌کنندگان کمک می‌کند تا از آن به عنوان یک معیار مهم برای مقایسه شرکتها و میزان موفقیت مدیر در ایفای نقش مباشرتی خود قضاوت کنند. برای مثال، سود به طور گسترده توسط سهامداران برای سنجش عملکرد مدیریت، تعیین پاداش، پیش‌بینی دورنمای آتی شرکت در افزایش منابع، تصمیمات مربوط به ارزیابی و مقایسه شرکتها و مواردی از این قبیل مورد استفاده قرار می‌گیرد.

با توجه به تئوری نمایندگی بین ارائه‌کنندگان صورتهای مالی و استفاده‌کنندگان از صورتهای مالی تضاد منافع وجود دارد. این تضاد منافع باعث می‌شود مدیران در برخی از مواقع هنگام ارائه صورتهای مالی به دستکاری سود بپردازند. در واقع، مدیران واحدهای تجاری به دلایل مختلف می‌کوشند از طریق کاربرد روش‌های گوناگون حسابداری، سود دوره مالی را مدیریت کنند تا وضعیت مورد نظر خود را از عملکرد بنگاه اقتصادی ارائه کنند.

۱-۲. تشریح و بیان موضوع :

یکی از روش‌هایی که گاهی اوقات برای آرایش اطلاع‌رسانی وضعیت شرکتها طبق خواست مدیران مورد استفاده قرار می‌گیرد، مدیریت سود^۱ است. مدیریت سود به مداخله عمومی مدیریت در

1 . Earning management.

فرآیند تعیین سود در راستای اهداف دلخواه مدیریت اطلاق می‌گردد. مدیریت سود روشی است که توسط مدیریت جهت دستکاری داده‌ها به کار می‌رود. به عنوان مثال هموار نمودن سود برای کسب اطمینان بیشتر سرمایه‌گذاران از پایداری سود نمونه‌ای از دستکاری داده‌ها محسوب می‌شود (نوروش و همکاران، ۱۳۸۴). یکی از جنبه‌های اصلی مدیریت سود، هموارسازی سود^۲ است، به گونه‌ای که در بسیاری از تحقیقات هموارسازی سود معادل مدیریت سود در نظر گرفته می‌شود.

مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی موضوعی است که تاکنون در ایران به آن پرداخته نشده است. با توجه به لازم الاجرا شدن استانداردهای حسابداری در ایران از سال ۱۳۸۰، تهیه صورتهای مالی تلفیقی بعد از سال ۱۳۸۰ الزامی است. نکته‌ای که در مورد صورتهای مالی تلفیقی در ایران حائز اهمیت است، لزوم ارائه صورتهای مالی شرکت اصلی در کنار صورتهای مالی تلفیقی می‌باشد. در حالی که ممکن است، این دو صورت مالی بدلیل وجود مدیریت سود از نظر قابلیت اتکا در یک سطح نباشند، اما استفاده کنندگان از گزارشهای مالی می‌توانند از هر دو صورت مالی استفاده کنند. حال این سوال مطرح می‌شود که آیا میزان مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی شرکتها متفاوت از صورتهای مالی اصلی آنان است؟ به عبارت دیگر این تحقیق به دنبال ارائه شواهد غیرمستقیمی در مورد این که "کدام یک از صورتهای مالی (صورتهای مالی تلفیقی یا صورتهای مالی شرکت اصلی) از دید مدیریت استفاده بیشتری در تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان دارد"، بوده است. علاوه بر این، این تحقیق شواهد غیرمستقیمی در مورد این که تنوع روشها و الزامات حسابداری در کدام یک از این صورتهای مالی (صورتهای مالی تلفیقی یا صورتهای مالی شرکت اصلی) امکان اعمال مدیریت سود را برای مدیران آسانتر می‌نماید، ارائه می‌نماید.

۳-۱. ضرورت انجام تحقیق

مدیریت سود به طور بالقوه می‌تواند در رفتار استفاده‌کنندگان از صورتهای مالی موثر واقع گردد. تحقیقات گذشته نشان می‌دهد که مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران بیشتر به قصد تحریف و نه انتقال اطلاعات محرمانه‌ی مدیریت انجام می‌گیرد (حقیقت و رایگان، ۱۳۸۷). به همین دلیل اثبات وجود مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی شرکت‌هایی که اقدام به ارائه صورتهای مالی تلفیقی می‌نمایند و شناسایی میزان تفاوت احتمالی بین مدیریت سود در صورتهای مالی

2. Income Smoothing.

جداگانه شرکت اصلی و صورتهای مالی تلفیقی گروه، می تواند اطلاعات مفیدی را برای استفاده کنندگان از صورتهای مالی تلفیقی فراهم آورد. در واقع، با بالا بودن میزان مدیریت سود در یکی از این صورتهای مالی، می توان نتیجه گرفت که «مفید بودن» آن صورت مالی در امر تصمیم گیری کمتر خواهد بود.

۴-۱. فرضیه های تحقیق :

مسئله اصلی تحقیق این است که آیا میزان مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی متفاوت از صورتهای مالی شرکت اصلی است؟ برای پاسخ به سوال اصلی این تحقیق، ابتدا در فرضیه های اول و دوم به بررسی وجود یا عدم وجود مدیریت سود در نمونه انتخابی این تحقیق (شرکتهای اصلی که اقدام به انتشار صورتهای مالی تلفیقی نموده اند) و در صورتهای مالی تلفیقی و صورتهای مالی شرکت اصلی پرداخته شده است، و این فرضیه ها بشرح زیر تبیین شده اند:

فرضیه اول : مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی از لحاظ آماری معنی دار نیست.

فرضیه دوم: مدیریت سود در صورتهای مالی شرکت اصلی از لحاظ آماری معنی دار نیست.

ارائه همزمان صورتهای مالی تلفیقی و صورتهای مالی شرکت اصلی و استفاده همزمان از آنها جهت تصمیم گیری توسط استفاده کنندگان، این پرسش را مطرح می کند که آیا مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی و صورتهای مالی شرکت اصلی متفاوت از یکدیگرند. بدین ترتیب فرضیه سوم به صورت زیر بیان می شود:

فرضیه سوم: مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی تفاوت معنی داری با مدیریت سود در صورتهای مالی شرکت اصلی ندارد.

۵-۱. اهداف اساسی از انجام تحقیق :

- بررسی مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی و صورتهای مالی شرکت اصلی.
- بررسی وجود تفاوت بین مدیریت سود اعمال شده در صورتهای مالی جداگانه شرکت اصلی و صورتهای مالی تلفیقی.

۶-۱. استفاده کنندگان از نتایج به دست آمده تحقیق

- سازمان بورس اوراق بهادار
- هیئت تدوین استانداردهای حسابداری (جهت بررسی دقیق تر پدیده هموارسازی سود)
- سازمان حسابرسی و موسسات حسابرسی که به اظهارنظر در مورد صورتهای مالی تلفیقی می پردازند.
- جامعه حسابداری در ایران

۷-۱. روش گردآوری اطلاعات

تحقیق از نوع شبه تجربی می باشد و برای اندازه گیری مدیریت سود از مدل تعدیل شده جونز و به منظور جمع آوری داده های مورد نیاز از لوح های فشرده سازمان بورس اوراق بهادار تهران، نرم افزارهای تدبیرپرداز، ره آورد نوین، و پایگاه های داده اینترنتی بورس اوراق بهادار در سایت مدیریت پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی (www.rdis.ir) استفاده شد.

۸-۱. قلمرو تحقیق:

۱-۸-۱. دوره زمانی انجام تحقیق

با توجه به الزام شرکتها به تهیه صورتهای مالی تلفیقی از ۱/۱/۱۳۸۰ به بعد، دوره زمانی این تحقیق دربرگیرنده سنوات ۱۳۸۰ لغایت ۱۳۸۷ است. طبق استاندارد شماره ۱۸ «صورتهای مالی تلفیقی و حسابداری سرمایه گذاری در واحدهای تجاری فرعی»، ارائه صورتهای مالی تلفیقی از سوی شرکت اصلی الزامی اعلام گردیده است.

۲-۸-۱. جامعه آماری

جامعه آماری عبارت است از کلیه شرکتهایی که قبل از سال ۱۳۸۷ در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده اند، و در سالهای ۸۶ و ۸۷ صورتهای مالی تلفیقی ارائه کرده اند.

۹-۱. روش نمونه گیری و حجم نمونه :

نمونه این تحقیق شامل کلیه اعضای جامعه تحقیق است که اطلاعات صورتهای مالی تلفیقی و صورتهای مالی شرکت اصلی آنها حداقل برای سالهای ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ در دسترس بوده است. ابتدا با استفاده از اطلاعات سالهای ۱۳۸۰ الی ۱۳۸۷ اقلام تعهدی اختیاری بصورت سال-صنعت برآورد شده و سپس آزمون فرضیه‌ها با استفاده از اطلاعات کل سالها و صنایع انجام گرفت.

۱۰-۱. نحوه آزمون فرضیه‌ها:

برای آزمون فرضیه اول و دوم میزان مدیریت سود بر مبنای نسبت اقلام تعهدی اختیاری به جمع دارایی‌های اول دوره اندازه‌گیری و آزمون تفاوت میانگین با عدد صفر (نشانگر عدم مدیریت سود) به انجام رسید.

برای آزمون فرضیه سوم از آزمون T برای تست معنی دار بودن تفاوت میزان نسبی مدیریت سود در صورتهای مالی تلفیقی و صورتهای مالی شرکت‌های اصلی استفاده شد.

جهت محاسبات مربوط به مدل تحقیق و آزمون فرضیه‌ها، از نرم افزارهای SPSS و Excel استفاده شده است.

۱۱-۱. مدل مورد استفاده برای انجام تحقیق:

برای تعیین اقلام تعهدی اختیاری، جهت اندازه‌گیری مدیریت سود از دو مدل زیر می‌شود.

مدل تعدیل شده جونز

در این مدل، ابتدا کل اقلام تعهدی^۳ (TAC) هر دوره به شرح مدل (۱) محاسبه می‌گردد. برای محاسبه اقلام تعهدی هر سال خالص جریان وجه نقد ناشی از فعالیت‌های عملیاتی (CFO) از سود خالص (NI) کسر می‌گردد:

$$TAC_{i,t} = NI_{i,t} - CFO_{i,t} \quad (1)$$

سپس با استفاده از مدل تعدیل شده جونز (مدل شماره ۲) اقدام به برآورد اقلام تعهدی غیر اختیاری^۴ آن دوره (NDAC_{i,t}) می‌گردد.

3 . Total accruals.

4 . non-discretionary accruals.

$$NDAC_{i,t}/TA_{i,t-1} = a(1/TA_{i,t-1}) + b(NREV_{i,t}/TA_{i,t-1}) + c(PPE_{i,t}/TA_{i,t-1}) + \varepsilon_t$$

(۲)

در مدل فوق:

$$TA_{i,t-1} = \text{مجموع دارایی‌های اول دوره،}$$

$$NREV_{i,t} = \text{تغییرات درآمد منهای تغییرات حسابهای دریافتنی،}$$

$$PPE_{i,t} = \text{ناخالص اموال ماشین آلات و تجهیزات می‌باشد.}$$

a, b, c نیز ضرایب مدل طبق فرمول (۳) و ε_t خطای مدل در سال t هستند. برای برآورد ضرایب مدل تعدیل شده جونز از همان مدل اولیه جونز (مدل شماره ۳) استفاده می‌شود.

$$TAC_{i,t}/TA_{i,t-1} = a(1/TA_{i,t-1}) + b(\Delta REV_{i,t}/TA_{i,t-1}) + c(PPE_{i,t}/TA_{i,t-1}) + \varepsilon_t$$

(۳)

در انتها میزان ارقام تعهدی اختیاری^۵ ($DAC_{i,t}$) از تفاوت جمع ارقام تعهدی هر سال با ارقام تعهدی غیر اختیاری برآورد شده بر مبنای مدل تعدیل شده جونز محاسبه شده است.

مدل چشم انداز آینده^۶

جهت کنترل تاثیر مدل تعدیل شده جونز بر نتایج بدست آمده، فرضیه‌ها با استفاده از مدل چشم انداز آینده دچو نیز مورد بررسی قرار گرفتند. مدل چشم انداز آینده دچو تکامل یافته مدل تعدیل شده جونز است که توسط دچو و همکاران در سال ۲۰۰۳ ارائه شده است:

(۵)

$$TAC_{i,t}/TA_{i,t-1} = a + b((1+k)\Delta Sales_{i,t} - \Delta Rec_{i,t}) + c(PPE_{i,t}) + d(LagTAC_{i,t}) + e(GR_Sales_{i,t}) + \varepsilon_t$$

در این رابطه: $TAC_{i,t}$ کل ارقام تعهدی اختیاری سالجاری، $\Delta Sales_{i,t}$ تفاوت در فروش سالجاری با سال گذشته، $\Delta Rec_{i,t}$ تفاوت در حسابهای دریافتنی سالجاری با سال گذشته، $PPE_{i,t}$ دارایی ثابت مشهود در سالجاری، $LagTAC_{i,t}$ ارقام تعهدی اختیاری سال گذشته، $GR_Sales_{i,t}$ تفاوت در فروش سالجاری با سال گذشته تقسیم بر فروش سالجاری و k ضریب رگرسیون تغییرات حسابهای دریافتنی و تغییرات فروش می‌باشند (رابطه ۶). a, b, c, d, e ضرایب مربوط به هر سال-صنعت هستند.

5. Discretionary Accruals.

6. Forward-Looking Model.

k برای هر صنعت عددی بین ۰ و ۱ است که با استفاده از رابطه (۶) محاسبه می‌شود. دچو و همکاران (۲۰۰۳) اشاره دارند که اگر k بدست آمده منفی باشد، از عدد صفر بجای آن استفاده می‌شود.

$$\Delta Rec_{i,t} = \alpha + k \Delta Sales_{i,t} + \varepsilon_t \quad (6)$$

تمام عبارات رابطه (۵) به غیر از عبارت پایانی ($GR_Sales_{i,t}$) بر دارائی اول دوره تقسیم می‌شوند.

پس از محاسبه ضرایب، اقلام تعهدی غیراختیاری و اقلام تعهدی اختیاری مانند مدل تعدیل شده جونز بدست می‌آید.

۱۲-۱. تعریف واژه ها و اصطلاحات تخصصی طرح :

مدیریت سود : عبارت است از میزان نسبی اقلام تعهدی اختیاری نسبت به جمع دارایی‌های اول دوره مطابق با مدل تعدیل شده جونز.

تلفیق : فرایند تعدیل و ترکیب اطلاعات صورتهای مالی جداگانه یک واحد تجاری اصلی و صورتهای مالی واحدهای تجاری فرعی آن به منظور تهیه صورتهای مالی تلفیقی است که اطلاعات مالی گروه را به عنوان شخصیت اقتصادی واحد ارائه می‌کند (کمیته تدوین استانداردهای حسابداری، ۱۳۸۵).

صورتهای مالی تلفیقی : صورتهای مالی یک گروه است که آن گروه به عنوان یک شخصیت اقتصادی واحد محسوب می‌شود (کمیته تدوین استانداردهای حسابداری، ۱۳۸۵).

صورتهای مالی جداگانه : صورتهای مالی که توسط واحد تجاری اصلی ارائه می‌شود و در آن سرمایه‌گذارها براساس منافع مالکانه مستقیم و نه بر مبنای نتایج عملیات و خالص داراییهای واحد سرمایه‌پذیر به حساب گرفته می‌شود (کمیته تدوین استانداردهای حسابداری، ۱۳۸۵).

گروه : واحد تجاری اصلی و کلیه واحدهای تجاری فرعی آن (کمیته تدوین استانداردهای حسابداری، ۱۳۸۵).

واحد تجاری اصلی : یک واحد تجاری که دارای یک یا چند واحد تجاری فرعی است (کمیته تدوین استانداردهای حسابداری، ۱۳۸۵).

فصل دوم :

ادبیات و پیشینه تحقیق

سود مهمترین شاخصه صورتهای مالی به شمار می‌رود و افشای آن به استفاده‌کنندگان در اخذ تصمیمات مختلف، از جمله ارزیابی نقش مباشرتی مدیران، تعیین پاداش مدیران، پیش‌بینی دورنمای آتی شرکت در افزایش منابع، تصمیمات مربوط به ارزیابی و مقایسه شرکتها و ... مورد استفاده قرار می‌گیرد. و همین نقش سود در "تعیین پاداش مدیران" و "ارزیابی عملکرد شرکت" است که محرکی برای مدیریت سود گردیده است.

واژه مدیریت سود نسبت به هموارسازی سود جدیدتر محسوب می‌شود. طبق گفته بوخماستر^۷ (۱۹۹۲) برخی از نویسندگان تحقیق گوردن، هارویتز و میرز^۸ در سال ۱۹۶۶ را اولین پژوهش تجربی درباره هموارسازی سود می‌دانند، او از طرفی اشاره می‌کند که برخی دیگر مقاله هیپورث^۹ در سال ۱۹۵۳ را دربرگیرنده اولین بحث‌های تئوریک در مورد هموارسازی سود دانسته‌اند. این در حالی است که محققان در اوایل قرن بیستم میلادی به مطالعه رفتار هموارسازی پرداخته‌اند، هر چند به نظر می‌رسد اصطلاح هموارسازی سود قبل از ۱۹۵۰ بکار گرفته نشده است. بوخماستر (۱۹۹۲) پس از بررسی نوشته‌های گذشتگان با اشاره به سی و چهار مقاله یا کتاب که طی سالهای ۱۸۹۳ تا ۱۹۵۳ نگاشته شده است، می‌نویسد: ریشه‌های اندیشه هموارسازی سود به طور صریح و یا ضمنی قبل از هیپورث آمده است.

در اوائل قرن بیستم ارتباط هموارسازی سود و حفظ سرمایه^{۱۰} و اندوخته مخفی^{۱۱} مورد بحث بوده است و در ربع دوم این قرن بررسی ویژگی‌های هموارسازی سود به کمک روشهای ارزشیابی موجودی کالا - مانند تفاوت روش LIFO با دیگر روشها- رواج داشته است. بعد از جنگ جهانی دوم، تدوین کنندگان استانداردهای حسابداری در آمریکا همراه گروهی از پژوهشگران به بررسی روش بد حسابداری^{۱۲} یعنی ایجاد دلخواه اندوخته‌ها پرداختند. اندرسن^{۱۳} با استفاده از اندوخته جبران زیان‌های

7. Buckmaster.

8. Gordon, Horwitz and Meyers.

9. Hepworth.

10. Capital Maintenance.

11. Secret Reserves.

12. Bad Accounting Practice.

13. Andersen.

احتمالی به منظور برابرسازی سود به مخالفت برخاست. همچنین کمیته روشهای حسابداری، استفاده از اندوخته‌ها را به عنوان ابزار هموارسازی سود ممنوع اعلام نمود (آقایی و کوچکی، ۱۳۷۴).

۲-۲. تعریف مدیریت سود

در ادبیات حسابداری ارائه تعریف روشن از مدیریت سود مشکل است، زیرا مرز میان مدیریت سود و تقلب‌های مالی مشخص نمی‌باشد. تقلب مالی، حذف یا دستکاری عمدی واقعیات اصلی یا داده‌های حسابداری است که در کنار سایر داده‌های موجود، باعث تغییر قضاوت و یا تصمیم‌گیری استفاده‌کننده از داده‌ها خواهد شد (نوروش و همکاران، ۱۳۸۴).

به هر حال تعاریف مختلفی در مورد مدیریت سود توسط محققین ارائه شده‌است.

شپیپر^{۱۴} (۱۹۸۹) مدیریت سود را دخالت عمدی در فرآیند گزارشگری مالی با قصد به دست آوردن سود تعریف کرده‌است، وی اعتقاد داشت که مدیریت سود در واقع معنایی جز «مدیریت افشاء»^{۱۵} ندارد. فرن^{۱۶} و همکاران (۱۹۹۴) دستکاری سود توسط مدیریت به منظور دستیابی به قسمتی از پیش‌داوری‌های مربوط به سود مورد انتظار را به عنوان مدیریت سود تعریف می‌کند.

هیلی و وهلن^{۱۷} (۱۹۹۹) معتقدند مدیریت سود هنگامی رخ می‌دهد که مدیران از قضاوت‌های شخصی خود در گزارشگری مالی استفاده کنند و ساختار معاملات را جهت تغییر گزارشگری مالی دستکاری می‌نمایند. این هدف یا به قصد گمراه نمودن برخی از صاحبان سهام در خصوص عملکرد اقتصادی شرکت صورت می‌گیرد، یا به منظور تاثیر بر نتایج قراردادهایی است که انعقاد آنها منوط به دستیابی به سود مشخصی می‌باشد. اسکات^{۱۸} (۱۹۹۷) به مدیریت سود به عنوان اختیار شرکت در انتخاب سیاستهای حسابداری برای دستیابی به برخی اهداف خاص مدیر، اشاره می‌کند.

بالاخره جونز و شارما^{۱۹} (۲۰۰۱) تعریف جامعی در خصوص مدیریت سود ارائه نمودند. به عقیده آنها مدیریت سود (دستکاری سود) زمانی اتفاق می‌افتد که مدیران با استفاده از قضاوت در گزارشگری مالی، ساختار مالی و ساختار مبادلات جهت گمراه نمودن بعضی از ذینفعان (شامل

14 . Schipper.

15 . Disclosure Management.

16 . Fern.

17 . Healy and Wahlen.

18 . Scott.

19 . Jones and Sharma.

سهامداران، اعتباردهندگان، دولت و ...) درباره عملکرد اقتصادی شرکت یا تحت تاثیر قرار دادن نتایج قراردادی که به ارقام حسابداری گزارش شده وابسته است، در گزارشگری مالی تغییر ایجاد می‌کند.

۲-۳. فرضیه‌های مختلف پیرامون مدیریت سود

در ادبیات موجود، فرضیه‌ها و نظریه‌های متفاوتی برای توضیح مدیریت سود توسط مدیران و پیامدهای آن مورد استفاده قرار گرفته که عبارتند از: فرضیه مکانیکی، فرضیه بازار کارا، تئوری اثباتی و نظریه رفتار فرصت طلبانه^{۲۰} مدیران.

فرضیه مکانیکی: این فرضیه که در دهه ۱۹۶۰ مطرح گردید، بیانگر آن بود که استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی، منابع اطلاعاتی به غیر از گزارشهای مالی شرکتها را مورد استفاده قرار نمی‌دهند و سرمایه‌گذاران صرفاً براساس ارزشهای ظاهری منعکس در اطلاعات مالی شرکتها تصمیم‌گیری می‌کنند. طبق این فرضیه، سرمایه‌گذاران ممکن است به طور سیستماتیک به وسیله گزینه‌ها و روشهای حسابداری گمراه شوند(نوروش و حسینی، ۱۳۸۸).

فرضیه بازار کارا: رقیب فرضیه مکانیکی، فرضیه بازار کارا نامیده می‌شود. فرضیه بازار کارا، (پارادایم حاکم بر تحقیقات حسابداری مالی در دهه ۱۹۷۰) بیانگر آن است که قیمت‌های بازار تمام اطلاعات در دسترس را به طور کامل منعکس می‌نمایند. در شکل نیمه قوی فرضیه بازار کارا گفته می‌شود که بازار می‌تواند اثر تغییرات حسابداری مصنوعی (مدیریت سود) را تشخیص دهد، لذا مدیریت نمی‌تواند با این نوع تغییرات به طور سیستماتیک بازار را گمراه و اعمال مدیریت سود نماید. مطالعات زیادی وجود دارد که در آنها از فرضیه‌های مکانیکی و بازار کارا استفاده شده، لیکن محققین در تائید پیش‌بینی‌های هر یک با شکست مواجه شده‌اند. علاوه بر این، هم فرضیه مکانیکی و هم فرضیه بازار کارا به دلیل ساده بودن مبانی که بر آنها استوار هستند، مورد انتقاد قرار گرفته‌اند(همان).

تئوری اثباتی: تئوری اثباتی انگیزه‌هایی به غیر از انگیزه‌های مرتبط با بازار سرمایه را برای توضیح مدیریت سود توسط مدیران مطرح می‌نماید. برای این کار، تئوری اثباتی فرضیه‌های قبلی را نقض نمی‌کند، بلکه به جای آن، برای بکارگیری گزینه‌های متفاوت حسابداری، بر انگیزه‌های قراردادی داخلی شرکت و تئوری نمایندگی^{۲۱} تاکید می‌کند. مطابق تئوری اثباتی حسابداری، از آن جایی که متغیرهای

20 . Opportunistic.

21 . Agency Theory.

حسابداری مبنایی را برای تصمیم‌گیری مربوط به تخصیص منابع، جبران خدمات مدیریت و اجتناب از نقض قراردادهای بدهی فراهم می‌کند، مدیریت می‌تواند از طریق برآوردها و گزینش رویه‌های حسابداری سود را مدیریت نموده و بر نتایج و پیامدهای این تصمیم‌ها تأثیر گذارد. بنابراین، تئوری اثباتی سمت و سوی تحقیقات مدیریت سود را از آزمون انگیزه‌های مبتنی بر بازار سرمایه به طرف دلائل قراردادی داخلی شرکت و تئوری نمایندگی برای مدیریت سود سوق داد(همان).

فرضیه رفتار فرصت طلبانه: اما مطالعات اخیر درباره مدیریت سود مجدداً تأکید خود را از تئوری اثباتی به سمت انگیزه‌های بازار سرمایه‌ای نظیر رفتار فرصت طلبانه مدیران تغییر داده‌اند. از جمله می‌توان به مطالعه درباره کوشش‌های مدیران برای تحت تأثیر قراردادن عرضه‌های سهام از طریق بیش از واقع نشان دادن سود و یا تحت تأثیر قراردادن عملکرد کوتاه‌مدت سهام از طریق مدیریت سود و با هدف تحقق بخشیدن به انتظارات تحلیلگران مالی اشاره کرد. در واقع فرضیه فرصت طلبانه نیز در راستای تئوری نمایندگی قرار گرفته‌است (همان).

۴-۲. **حالیهای مختلف اعمال مدیریت سود**

مدیریت ارقام تعهدی: ارقام تعهدی از تفاوت بین سود و وجوه نقد حاصل از عملیات ایجاد می‌گردد، که شامل هزینه استهلاک، تغییرات در دارایی‌ها و بدهی‌های جاری به غیر از وجه نقد (از قبیل حسابهای دریافتی، موجودی کالا و حسابهای پرداختی) می‌باشد. در نتیجه با این فرض که جریان نقد دستکاری نمی‌شود، تنها راه باقی‌مانده برای دستکاری سود، افزایش یا کاهش ارقام تعهدی است (فن نانسی^{۲۲}، ۲۰۰۸، مشایخی و صفری، ۱۳۸۵). برگسترسر و فیلیپون^{۲۳} (۲۰۰۶) چنین اظهار داشته‌اند که، میانگین نرخ ارقام تعهدی به جمع دارایی‌های شرکت‌ها بطور قابل ملاحظه‌ای طی ۲۰ سال گذشته افزایش یافته است، به گونه‌ای که اکنون مدیریت سود با محوریت ارقام تعهدی امری بسیار عادی شده است.

مدیریت فعالیتهای عملیاتی: دومین حالت که مدیران به وسیله آن اقدام به مدیریت سود می‌کنند، مدیریت فعالیتهای عملیاتی^{۲۴} است. چون سود مجموع جریانهای نقدی عملیاتی و اقدام تعهدی را در بر می‌گیرد، پس می‌توان سود را با دستکاری اقدام تعهدی و/یا جریانهای نقدی دستکاری کرد. در واقع

22 . Fan Nancy.

23 . Bergstresser and Philippon.

24 . Operational Activities.